

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA OG'ZAKI VA YOZMA
NUTQNI SHAKLLANTIRISHNING INTERFAOL METODLARI.**

Dilsora Murodullayeva Ilhom qizi

*O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika Instituti Boshlang'ich ta'lim va
gumanitar fanlar fakulteti Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasi assistenti*

***Annotatsiya:** ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda interfaol usullarning ahamiyati o'rganilgan. Boshlang'ich ta'limda qo'llaniladigan turli xil yondashuvlarni tahlil qilish uchun adabiyotlarni o'rganadi, samarali interaktiv usullarni taqdim etadi va ularning natijalarini muhokama qiladi. O'qituvchilar uchun yosh o'quvchilarda tilni o'rganish ko'nikmalarini oshirish bo'yicha takliflar bilan yakunlanadi.*

***Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, interfaol usullar, og'zaki nutq, yozma nutq, tilni rivojlantirish, pedagogika.*

Tilni rivojlantirish boshlang'ich ta'limning muhim jihati bo'lib, samarali muloqot va akademik muvaffaqiyat uchun asos yaratadi. Og'zaki va yozma nutq qobiliyatlari tilni bilishning muhim tarkibiy qismlari bo'lib, o'quvchilarning o'zlarini ifoda etish va ma'lumotni tushunish qobiliyatiga ta'sir qiladi. An'anaviy o'qitish usullari ko'pincha o'quvchilarni jalb qilish va faol o'rganish tajribalarini osonlashtirishda kam uchraydi. Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida tilni o'rganishni kuchaytirish uchun interaktiv yondashuvlarni qo'llashga e'tibor kuchaymoqda.

Pedagogikadagi tadqiqotlar boshlang'ich ta'limning shakllanish yillarida tilni rivojlantirishda interfaol usullarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv yondashuvlar faol ishtirok etishga, tengdoshlarning o'zaro ta'siriga va mazmunli o'rganish tajribasiga yordam beradi, bu esa til ko'nikmalarini yaxshilashga olib keladi. Sinfdagi og'zaki va yozma muloqotni rag'batlantirish uchun

hikoya qilish, rol o'ynash, hamkorlikda yozish va til o'yinlari kabi turli strategiyalar qo'llanilgan.

- Hikoyalar va drama: o'quvchilarni hikoyalar aytib berishga yoki spektakllarni ijro etishga, ijodkorlik va tilni ifodalashga undash.

- Hamkorlikda yozish: o'quvchilar hikoyalar, she'rlar yoki insholar yozish, jamoaviy ish va til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun hamkorlik qiladigan guruh yozish vazifalarini tayinlang.

- Til o'yinlari: til o'rganishni yoqimli va interaktiv qilish uchun so'z jumboqlari, lug'at bingo yoki charades kabi o'yinlarni birlashtiring.

- Raqamli vositalar: turli xil o'quv tajribalarini taklif qilib, an'anaviy o'qitish usullarini to'ldirish uchun o'quv dasturlari va multimedia resurslaridan foydalaning.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida og'zaki va yozma nutqni shakllantirishning interfaol usullari ularning tilini rivojlantirish va muloqot qobiliyatlari uchun juda muhimdir. Bu erda bir nechta samarali texnikalar:

- Hikoyalar: o'quvchilarni o'qigan hikoyalarini aytib berishlari yoki o'zlari yaratishi mumkin bo'lgan hikoyalar mashg'ulotlarida qatnashishga undash. Bu ijodkorlikni rivojlantiradi va og'zaki ifodani yaxshilashga yordam beradi.

O'quvchilarni hikoya qilish mashg'ulotlarida qatnashishga undash-bu ularning tasavvurlarini yoqish va muloqot qobiliyatlarini oshirishning ajoyib usuli. Hikoyalar nafaqat o'quvchilarga adabiyot olamlarini o'rganishga imkon beradi, balki ularga o'z hikoyalarini yaratishga imkon beradi. Mana nima uchun bu juda qimmatli faoliyat:

1. Ijodkorlik: hikoya qilish o'quvchilarni o'z rivoyatlarini yaratish yoki mavjudlarini o'ziga xos tarzda talqin qilishda ijodiy fikrlashga undaydi. Ular belgilar, Sozlamalar va syujetlarni ixtiro qilishda tasavvurlarini ko'tarishga imkon berishlari mumkin.

2. Og'zaki ifoda: hikoya qilish mashg'ulotlarida qatnashish o'quvchilarning og'zaki muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ular o'z fikrlarini aniq ifodalashni, tavsiflovchi tildan samarali foydalanishni va tinglovchilarni ohang, ifoda va imo-ishoralar orqali jalb qilishni o'rganadilar.

3. Tanqidiy fikrlash: hikoya qilish o'quvchilarni hikoyalarni tahlil qilishga undaydi, ular mavjud ertaklarni qayta hikoya qiladimi yoki o'z hikoyalarni yaratadimi. Ular tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradigan xarakter motivlari, syujet tuzilishi va tematik elementlar kabi elementlarni hisobga olishlari kerak.

4. Ishonchni mustahkamlash: tengdoshlar oldida hikoyalar bilan bo'lishish ishonchni kuchaytiradi. O'quvchilar tajriba va ijobiy fikr-mulohazalarga ega bo'lgach, o'zlarini ifoda etish va boshqalar oldida taqdim etish qulayroq bo'ladi.

5. Madaniy qadrlash: hikoya qilish o'quvchilarni turli madaniyat va an'analardan turli xil rivoyatlarga duchor qiladi. Bu hamdardlik va tushunishga yordam beradi, chunki ular hikoyalar orqali turli nuqtai nazar va tajribalarni o'rganadilar.

6. Hamkorlik: hikoya qilish birgalikdagi faoliyat bo'lishi mumkin, bu erda o'quvchilar birgalikda hikoyani ishlab chiqish yoki uni guruh sifatida bajarish uchun harakat qilishadi. Bu sinfda jamoatchilik tuyg'usini tarbiyalash bilan birga jamoaviy ish va hamkorlikni rag'batlantiradi.

Hikoyalar seanslarini samarali amalga oshirish uchun:

- O'quvchilar tanlashi uchun turli xil hikoyalarni, shu jumladan folklor, afsona, ertak, qissa va romanlardan parchalarni taqdim eting.

- O'quvchilarni qiziqishlari yoki o'quv dasturlariga tegishli ko'rsatmalar yoki mavzular asosida o'z hikoyalarni yaratishga undash.

- O'quvchilarga o'z rivoyatlarini rejalashtirish va tartibga solishda yordam berish uchun belgilar eskizlari, syujet xaritasi va hikoyalar taxtasi kabi tadbirlarni qo'shing.

- O'quvchilar o'z hikoyalarni baham ko'rishda va tengdoshlariga konstruktiv fikr bildirishda o'zlarini qulay his qiladigan qulay muhit yarating.

- Hikoya qilish tajribasini oshirish uchun raqamli hikoya qilish vositalari yoki multimedia taqdimotlari kabi texnologiyalarni qo'shishni o'ylab ko'ring.

Umuman olganda, hikoya qilish mashg'ulotlari o'quvchilar uchun ijodkorlik, muloqot qobiliyatlari va hikoya qilish kuchini qadrlashning dinamik va qiziqarli

usulini taklif etadi. Ularni ushbu mashg'ulotlarda qatnashishga undash orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilarida adabiyotga va hikoyalarga umrbod muhabbat uyg'otishi mumkin.

- Rol o'ynash: o'quvchilarga turli xil rollar va stsenariylarni, masalan, o'zini kitob qahramoni qilib ko'rsatish yoki kundalik vaziyatlarni ijro etishga ruxsat bering. Bu ularga muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va gapirishga ishonchni oshiradi.

- Ko'rsatish va aytib berish: o'quvchilarga o'zlari uchun mazmunli narsalar, rasmlar yoki artefaktlarni olib kelish va ular haqidagi hikoyalar yoki ma'lumotlar bilan bo'lishish uchun vaqt ajrating. Bu o'quvchilarga tengdoshlari oldida gapirishni mashq qilishga yordam beradi va tavsiflovchi til ko'nikmalarini yaxshilaydi.

"Ko'rsatish va aytib berish" - bu o'quvchilar uchun o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, nutq ko'nikmalarini mashq qilish va sinfda jamoatchilik tuyg'usini tarbiyalash uchun ajoyib mashg'ulot. Muvaffaqiyatli" Shou va aytib berish " sessiyasini qanday tashkil qilishingiz mumkin:

- Jadval tuzing: "ko'rsatish va aytib berish" uchun har hafta ma'lum vaqt ajrating."Bu sizning jadvalingiz uchun eng mos keladigan narsaga qarab, darsning boshida yoki oxirida bo'lishi mumkin.

- Ko'rsatmalar tuzing: o'quvchilarga "ko'rsatish va aytib berish" uchun nima olib kelishi mumkinligi haqida aniq ko'rsatmalar bering."Ularni o'zlari uchun mazmunli va sinfdoshlari bilan bo'lishish uchun mos narsalarni tanlashga undang.

- Rotatsiya yaratish: har bir o'quvchi o'quv yili davomida "ko'rsatish va aytib berish" da ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun aylanma jadval tuzing. Bu har bir kishi o'z hikoyalari va qiziqishlari bilan bo'lishish imkoniyatini beradi.

- Tayyorgarlikni rag'batlantirish: o'quvchilarni o'zlari tanlagan buyum haqida oldindan aytmoqchi bo'lgan narsalarni tayyorlashga undash. Bunga asosiy fikrlarni yozish yoki ularning taqdimotini oila a'zosi yoki do'sti oldida mashq qilish kiradi.

- Qo'llab-quvvatlang: har bir o'quvchining taqdimoti davomida qo'llab-quvvatlang va dalda bering. Ma'ruzachi va ularning sinfdoshlarini yanada ko'proq jalb qilish uchun ijobiy fikrlarni taklif qiling va keyingi savollarni bering.

▪ Faol tinglashni targ'ib qilish: o`quvchilardan sinfdoshlarining taqdimotlariga e'tibor berishlarini va keyin savollar berishlarini yoki fikr bildirishlarini so'rab, faol tinglashni rag'batlantirish.

▪ Mulohaza qiling va muhokama qiling: har bir " ko'rsatish va aytib berish " mashg'ulotidan so'ng, bir necha daqiqani sinf sifatida aks ettiring. O`quvchilar bir-birlarining taqdimotlaridan nimani o'rganganliklari va bu ularning turli nuqtai nazar va tajribalarni tushunishlariga qanday hissa qo'shganligini muhokama qiling.

▪ Farqlarni hurmat qilish: o'quvchilarga bir-birlarining narsalari va hikoyalarini hurmat qilishlarini eslatib qo'ying, hatto ular shaxsan ular bilan bog'liq bo'lmasa ham. Har bir inson qadrli va eshitilgan his qiladigan inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi muhitni rag'batlantiring.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali siz o'quvchilaringiz uchun ijobiy va boyituvchi "ko'rsatish va aytib berish" tajribasini yaratishingiz mumkin, bu ularga qimmatli muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va sinfda tegishlilik va hamjamiyat hissini rivojlantiradi.

• Debatlar va munozaralar: o`quvchilarni qiziqtirgan mavzular bo'yicha munozaralar yoki guruh muhokamalarini tashkil qiling. Ularni o'z fikrlarini bildirishga, dalillarini dalillar bilan qo'llab-quvvatlashga va boshqalarning nuqtai nazarini faol tinglashga undang.

• Jurnal yozish: o'quvchilarga o'z fikrlari, tajribalari va mulohazalari haqida erkin yozishlari mumkin bo'lgan shaxsiy jurnallarni yuritishlari kerak. Bu yozish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi va o'zini namoyon qilishni rag'batlantiradi.

• Hamkorlikda yozish: o`quvchilar hikoyalar, she'rlar yoki ma'lumotli matnlar yaratish uchun birgalikda ishlaydigan guruh yozish loyihalarini tayinlang. Bu jamoaviy ishni rag'batlantiradi va o`quvchilarga bir-birlarining yozish uslublaridan saboq olishga imkon beradi.

• So'z o'yinlari va boshqotirmalar: yangi so'zlarni o'rganishni qiziqarli va qiziqarli qilish uchun so'z qidirish, krossvord yoki charades kabi so'z birikmalarini yaratish o'yinlari bilan tanishing. Bu til ko'nikmalarini oshiradi va imlo va grammatikani yaxshilaydi.

•Tengdoshlarni tahrirlash: o`quvchilarni bir-birlarining yozma topshiriqlarini tahrirlashga undash. Bu nafaqat o'zlarining yozish qobiliyatlarini yaxshilaydi, balki konstruktiv fikr bildirishga va o'z ishlarini samarali qayta ko'rib chiqishga o'rgatadi.

•Til o'yinlari: lug'at va grammatik tushunchalarni yoqimli tarzda mustahkamlash uchun "Simon Says", "20 ta savol" yoki "men josuslik qilaman" kabi til o'rganuvchi o'yinlarni qo'shing.

•Interaktiv texnologiyalar: o`quvchilarni til o'rganish faoliyatiga jalb qilish uchun o'quv dasturlari, onlayn platformalar yoki interaktiv doskalardan foydalaning. Ushbu vositalar darhol fikr-mulohaza va shaxsiylashtirilgan o'quv tajribalarini taqdim etishi mumkin.

Ushbu interaktiv usullarni o'quv dasturiga kiritish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilari og'zaki va yozma muloqot qobiliyatlarini qiziqarli va samarali tarzda rivojlantirishlari mumkin.

Interfaol usullar turli xil o'rganish uslublari va qobiliyatlariga mos keladigan tilni o'qitishga dinamik yondashuvni taklif etadi. Amaliy mashg'ulotlar va interaktiv texnologiyalarni o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar tilni rivojlantirishga yordam beradigan rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Biroq, samarali amalga oshirish o'qituvchilarni tayyorlashni, etarli resurslarni va o`quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Bundan tashqari, davom etayotgan baholash va hisobot shunga ko'ra taraqqiyot va tikuvchi ta'lim kuzatib borish uchun muhim bo'lgan.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, interfaol usullar boshlang'ich sinf o'quvchilarida og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchilar tilni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashlari, o'quv natijalarini oshirish uchun interaktiv vositalar va tadbirlardan foydalanishlari kerak. Interfaol usullarning o'quv dasturiga qo'shilishini qo'llab-quvvatlash uchun o'qituvchilar, ota-onalar va ta'lim sohasidagi manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlik juda muhimdir. Interfaol pedagogika orqali tilni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berib, boshlang'ich maktablar o'quvchilarga umrbod muvaffaqiyat

qozonish uchun muhim muloqot qobiliyatlarini berishlari mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar interfaol usullarning boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida tilni bilish va ilmiy yutuqlarga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, turli xil ta'lim sharoitlarida aniq interaktiv vositalar va aralashuvlarning samaradorligini o'rganish o'qituvchilar va siyosatchilar uchun qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Bundan tashqari, turli yosh guruhlari va lingvistik kelib chiqishi bo'yicha interaktiv yondashuvlarning ta'sirini o'rganadigan qiyosiy tadqiqotlar dalillarga asoslangan til ta'limi amaliyotini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Xolmuratov, X. S., Xusainova, Z. M., Duschanov, N. S., Abdullayev, R. A., & Yangibayeva, O. S. qizi. (2022). Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. *Science and Education*, 3(1), 491-495. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2350>

2. Safasheva, I., & Xolmuratov, X. S. (2021). Ta'lim-tarbiya faoliyatida gumanitar yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash xususiyatlari. *Science and Education*, 2(5), 641-648. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/1435>

3. Xolmuratov, X. S., Qurbanova, X. D., Madaminova, F. M., Madaminov, B. R., Jumaniyozova, S. B., & Saidova, L. B. (2021). Ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash. *Science and Education*, 2(12), 551-556. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2207>

4. Ma'qulova B. va boshqalar. Boshlang'ich sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1996- yil.

5. Oripov K., Obidova M. Ifodali o'qish. T., «O'qituvchi», 2002- yil

6. Bogush, A. M. (2007). Pedagogical speech correction of preschool children in play activities: monograph. Nikolaev: Atoll.

7. Chumak, V. V. (2015). Management of educational activities of students of higher education institutions in a remote environment. Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University, 2(47), 145-152.

8. Formanovskaya, N. I. (2002). Speech communication: communicative-pragmatic approach. Moskow: The Russian language.

9. Goroshkina, O. M., Nikitina, A. V., Popova, L. O., Porohnya, L. V., & Rudina, O. M. (2007). Speech culture of a language teacher. Luhansk.

10. Hreb, M. M. (2015). Psychological factors of lexical competence formation of future primary school teachers. The Ukrainian language and literature in schools of Ukraine, 9(149), 23-26.

11. Hreb, V. Ya. (2016). Using the role of artistic component in the study of lexicology and phraseology of the Ukrainian language in the Secondary school. Language and Socium: Ethnocultural Aspect: materials of the VI International Scientific Conference of Young Scientists (Berdiansk, October 20-21, 2016), 114-116

12. S. N. S., & Uzairovich, A. H. (2023). THE EFFECTIVENESS OF USING WRITING TECHNIQUES IN TEACHING. IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(2), 141-143. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/5848>

13. IMPORTANCE OF ESL PROGRAM IN TEACHING <https://doi.org/10.5281/zenodo.663893>